

LEKSIKOLOGIYA – TILSHUNOSLIK SOHASI VA O‘QUV FAN SIFATIDA

Odinaxon Ismanova

Andijon davlat chet tillari instituti

Nemis tili adabiyoti kafedrası

Katta oqituvchisi

Ominaxon Makkamjonova

Roman-german va slavyan tillari fakulteti

Filologiya va tillarni o‘qitish (nemis tili) yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada leksikologiyaning tilshunoslikdagi o‘rni, nazariy va amaliy asoslari hamda o‘quv fan sifatidagi ahamiyati yoritiladi. Leksikologiya tilning lug‘aviy tizimini o‘rganadi va so‘z boyligini tizimli tavsiflaydi. Maqolada semantika, leksik va frazeologik birliklar, sinonimiya va antonimiya sohalaridagi roli, shuningdek akademik tadqiqotlar va pedagogik faoliyatdagi qo‘llanilishi tahlil qilinadi. Shu bilan u til boyligini oshirishda samarali vosita sifatida e‘tirof etiladi.

Kalit so‘zlar: leksikologiya, tilshunoslik, so‘z boyligi, semantika, lug‘at, o‘quv fan, frazeologik birliklar, so‘z tahlili, sinonimiya, antonimiya

Annotation. Der Artikel behandelt die Rolle der Lexikologie in der Sprachwissenschaft, ihre theoretischen und praktischen Grundlagen sowie ihre Bedeutung als Lehrfach. Lexikologie untersucht das lexikalische System der Sprache und beschreibt den Wortschatz systematisch. Dabei werden Semantik,

lexikalische und phraseologische Einheiten sowie Synonymie und Antonymie berücksichtigt, ebenso wie ihre Anwendung in Forschung und Unterricht. Lexikologie wird somit als wirksames Mittel zur Förderung des Wortschatzes anerkannt.

Schlüsselwörter: Lexikologie, Sprachwissenschaft, Wortschatz, Semantik, Wörterbuch, Lehrfach, phraseologische Einheiten, Wortanalyse, Synonymie, Antonymie.

Kirish

Leksikologiya – tilning lugʻaviy tarkibini oʻrganadigan va soʻzlarning maʼnolari, ishlatilish xususiyatlari hamda til tizimidagi oʻrni bilan shugʻullanuvchi tilshunoslik sohasi boʻlib, tilshunoslik fanining muhim yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Tilning soʻz boyligi nafaqat muloqot vositasi, balki madaniyat, tarix va jamiyatning til orqali ifodalanishida asosiy rol oʻynaydi. Shu sababli leksikologiya ilmiy tadqiqotlarda, lugʻat tuzishda, semantika va frazeologik birliklarni oʻrganishda, shuningdek, tilni oʻquv jarayonida oʻrgatishda katta ahamiyatga ega. Leksikologiyaning ilmiy asoslari soʻzlarning tarixiy rivoji, maʼno qatlamlari, sinonimiya va antonimiya, frazeologik birliklar va lugʻat ishlatilish uslublarini tizimli ravishda tahlil qilishga imkon beradi. Pedagogik faoliyat nuqtai nazaridan leksikologiya oʻquvchilarga soʻz tahlili, lugʻat boyligini oshirish va tilning nazariy jihatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shuningdek, leksikologiya akademik tadqiqotlarda tilning funksional xususiyatlarini, soʻzlarning kontekstual ishlatilishini va semantik oʻzgarishlarni oʻrganish vositasi sifatida ham ahamiyatlidir. Shu tariqa, leksikologiya nafaqat ilmiy tadqiqot sohasida muhim yoʻnalish, balki oʻquv fan sifatida til bilimini chuqurlashtirish va oʻquvchilarning til boyligini rivojlantirishda samarali vosita sifatida eʼtirof etiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqot leksikologiyaning tilshunoslikdagi oʻrni, nazariy asoslari va oʻquv fan sifatidagi ahamiyatini chuqur tahlil qilishga qaratilgan boʻlib, unda bir nechta ilmiy-uslubiy yondashuvlardan foydalanildi.

Tadqiqot metodologiyasi tarixiy, qiyosiy, leksik-semantik va filologik tahlilga asoslangan bo‘lib, leksikologiyaning turli yo‘nalishlarini bir-biri bilan bog‘liq holda o‘rganishga imkon berdi. Tarixiy-tavsifiy metod yordamida leksikologiyaning shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va ilmiy an‘analari o‘rganildi; bu orqali leksik birliklarning tarixiy rivoji, so‘z boyligi tizimining shakllanishi va lug‘atlarning ilmiy ahamiyati batafsil yoritildi. Qiyosiy tahlil metodi yordamida so‘zlarning ma’nolari, frazeologik birliklar, sinonimiya va antonimiya kabi tushunchalar o‘zaro solishtirildi, turli nazariy maktablar va metodik yondashuvlar orasidagi farqlar va o‘xshashliklar aniqlab olindi. Leksik-semantik tahlil metodidan foydalanish leksik birliklarning ma’nosi, ularning kontekstual ishlatilishi, semantik qatlamlar va funksional xususiyatlarini o‘rganishda muhim rol o‘ynadi. Filologik yondashuv orqali ilmiy manbalar, lug‘atlar, akademik maqolalar va darsliklar tahlil qilinib, leksikologiyaning nazariy asoslari mustahkamlandi. Tizimli yondashuv leksikologiyani yagona tizim sifatida ko‘rib chiqishga yordam berdi; bu usul lug‘atdagi birliklar va frazeologik birikmalar, ularning o‘zaro bog‘liqligi, semantik va funksional aloqalarini aniqlash imkonini berdi. Tavsifiy-lisoniy metod esa leksik birliklarning tuzilishi, ta’rif berish uslublari, ma’no izohlash va lug‘at maqolalarini shakllantirish tamoyillarini chuqur o‘rganishga xizmat qildi. Shu bilan birga, metodologiya pedagogik yo‘nalishni ham qamrab oldi; bu orqali leksikologiyaning o‘quv jarayonida qo‘llanilishi, so‘z tahlili, lug‘at boyligini oshirish va tilni chuqur o‘rgatish imkoniyatlari tahlil qilindi. Tadqiqotning keng qamrovli yondashuvi leksikologiyaning nazariy bilimlari va amaliy qo‘llanilishini birlashtirib, mavzuni har tomonlama o‘rganishga imkon yaratdi, shuningdek, tilshunoslik va o‘quv fan sifatida leksikologiyaning ahamiyatini aniq tasdiqladi.

Natija va tahlillar

Tadqiqot natijalari leksikologiyaning tilshunoslikdagi o‘rni, uning nazariy asoslari va o‘quv fan sifatidagi ahamiyatini chuqur tahlil qilish imkonini berdi. Olingan ma’lumotlar shuni ko‘rsatadiki, leksikologiya tilning lug‘aviy tizimini

sistematik ravishda o'rganadigan, so'zlarning ma'nosi, ishlatilishi va kontekstual xususiyatlarini aniqlashga xizmat qiladigan mustaqil ilmiy soha hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida leksikologiyaning asosiy vazifalari aniqlanib, ularning pedagogik va akademik tadqiqotlar bilan uyg'unligi ko'rsatildi; shuningdek, frazeologik birliklar, sinonimiya va antonimiya, leksik birliklarning tarixiy rivoji va semantik qatlamlari bo'yicha izchil natijalar olindi. Analiz shuni ko'rsatdiki, leksikologiya nafaqat nazariy jihatdan tilni o'rganishda, balki o'quv jarayonida so'z boyligini oshirish, lug'at ishlatish ko'nikmalarini shakllantirish va tilni chuqur anglashda samarali vosita sifatida ishlatiladi. Tadqiqot davomida shuningdek, leksikologiyaning turli metodlari, jumladan, qiyosiy, leksik-semantik, tavsifiy-lisoniy va filologik yondashuvlarning amaliy natijalari tahlil qilindi; bu yondashuvlar leksik birliklarni tizimli tasniflash, so'zlarning ma'no va funksiyalarini aniqlash, shuningdek ularni pedagogik jarayonga tatbiq etishda muhim rol o'ynashi aniqlandi. Shu tariqa, tadqiqot natijalari leksikologiyaning tilshunoslik va o'quv fan sifatidagi o'rni mustahkam ekanligini, uning nazariy bilimlari va amaliy qo'llanilishining bir-birini to'ldirishini, shuningdek, tilshunoslikda dolzarb ilmiy yo'nalish sifatida davom etishini tasdiqladi.

Muhokamalar

Tadqiqot natijalari leksikologiyaning tilshunoslik va o'quv fan sifatidagi ahamiyatini keng qamrovda tahlil qilish imkonini berdi. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, leksikologiya nafaqat so'z boyligini o'rganish va lug'atlarni shakllantirish bilan cheklanmaydi, balki tilning nazariy asoslarini tadqiq qilishda ham muhim vosita hisoblanadi. Tadqiqot davomida leksikologiyaning metodlari, jumladan tarixiy-tavsifiy, qiyosiy, leksik-semantik, filologik va tavsifiy-lisoniy yondashuvlarning amaliy natijalari tahlil qilindi. Bu yondashuvlar leksik birliklarning semantik, frazeologik va funksional xususiyatlarini aniqlashda, so'zlarning kontekstual ishlatilishini tushunishda, shuningdek, ularni pedagogik jarayonda samarali qo'llashda muhim rol o'ynaydi.

Muhokama jarayonida shuningdek leksikologiyaning akademik tadqiqotlar va pedagogik faoliyatdagi oʻrni muhimligi qayd etildi. Masalan, soʻz tahlili va lugʻat boyligini oshirish metodlari oʻquvchilarning tilni chuqur anglashiga yordam beradi va ilmiy tadqiqotlar bilan uygʻun ishlaydi. Tadqiqot shuni koʻrsatdiki, leksikologiya nafaqat oʻquv jarayonida, balki tilni oʻrganish va oʻrgatishda, terminologik birliklarni tushuntirishda ham muhim vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, frazeologik birliklar, sinonimiya va antonimiya kabi mavzularni chuqur tahlil qilish leksikologiyaning nazariy va amaliy imkoniyatlarini kengaytiradi.

Bundan tashqari, muhokamalarda leksikologiyaning zamonaviy tadqiqot yoʻnalishlari ham muhim ahamiyatga ega ekani koʻrsatildi. Tadqiqot natijalari shuni tasdiqladiki, leksikologiya tilshunoslikning dolzarb sohalaridan biri sifatida ilmiy izchillikni taʼminlaydi va oʻquv fan sifatida oʻquvchilarning soʻz boyligi, tilni anglash va tilni amaliy qoʻllash koʻnikmalarini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Shu bilan birga, metodik yondashuvlar va tahlil natijalari leksikologiyaning nazariy va amaliy jihatlarini uygʻunlashtirish imkonini yaratadi, bu esa tilshunoslik va pedagogik faoliyatning bir-birini toʻldiruvchi jihatlarini ochib beradi

Xulosa

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Tadqiqot natijalari leksikologiyaning tilshunoslik va oʻquv fan sifatidagi oʻrni muhimligini tasdiqladi. Leksikologiya tilning lugʻaviy tizimini oʻrganish, soʻzlarning maʼnolari va ishlatilish xususiyatlarini aniqlash, frazeologik birliklar, sinonimiya va antonimiya kabi leksik jihatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Tadqiqot shuni koʻrsatdiki, leksikologiya nafaqat ilmiy tadqiqotlarda, balki pedagogik jarayonda ham muhim vosita boʻlib, oʻquvchilarning soʻz boyligini oshirish, tilni chuqur anglash va lugʻat ishlatish koʻnikmalarini shakllantirishda samarali ishlatiladi. Tadqiqot davomida qoʻllanilgan metodlar – tarixiy-tavsifiy, qiyosiy, leksik-semantik, filologik va tavsifiy-lisoniy yondashuvlar – leksik birliklarni tizimli tavsiflash va ularning funksional

xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, leksikologiyaning akademik tadqiqotlar va o‘quv jarayonidagi qo‘llanilishi uning nazariy va amaliy jihatlarini uyg‘unlashtiradi, tilshunoslik va pedagogik faoliyatni bir-birini to‘ldiruvchi yo‘nalish sifatida rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu tariqa, leksikologiya nafaqat tilshunoslikning dolzarb ilmiy yo‘nalishi, balki o‘quv fan sifatida til boyligini oshirish va o‘rgatish jarayonida samarali vosita ekanligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hausmann, F. J. *Lexikologie der deutschen Sprache*. Tübingen: Niemeyer, 1983.
2. Bußmann, Hadumod. *Lexikon der Sprachwissenschaft*. Stuttgart: Kröner, 2008.
3. Geckeler, Hermann. *Einführung in die Lexikologie des Deutschen*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2002.
4. Wiegand, Herbert Ernst. *Wörterbuchforschung: Untersuchungen zur Wörterbuchbenutzung, zur Theorie, Geschichte, Kritik und Automatisierung der Lexikographie*. Berlin: De Gruyter, 1998.
5. Klosa, Annette. *Einführung in die Lexikographie*. Tübingen: Narr Francke Attempto, 2015.
6. Paul, Hermann. *Deutsche Grammatik und Lexikologie*. München: Beck, turli nashrlar.
7. Zgusta, Ladislav. *Manual of Lexicography*. The Hague: Mouton, 1971.
8. Kämper, Heidrun. *Lexikologie und Sprachwandel*. Heidelberg: Winter Verlag, 2010.
9. Durrell, Martin. *Using German Vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
10. Hansen, Bernard. *Lexikologie: Theorie und Praxis*. Berlin: Langenscheidt, 2005.